

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2025.34.16>

УДК: 378.091.3:78.071.2

*Хомич Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хорового диригування та теорії і методики музичної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0001-7453-8610>*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО КЕРІВНИЦТВА КОЛЕКТИВНИМ МУЗИКУВАННЯМ ШКОЛЯРІВ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

У статті висвітлюються специфіка та сутнісні аспекти процесу формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням школярів. На основі аналізу та узагальнення наведених джерел готовність студентів до керівництва колективним музикуванням визначено як інтегративну професійно-особистісну якість, що відображає здатність, мотиваційну налаштованість і практичну спроможність майбутнього викладача організувати, спрямовувати і творчо координувати процес спільного музикування учнів. Готовність поєднує в собі комплекс знань, умінь, навичок, професійних компетентностей, емоційно-ціннісних установок та рефлексивних якостей, які забезпечують ефективне художньо-педагогічне керівництво дитячим музичним колективом. Висвітлено специфічні особливості формування готовності студентів до керівництва колективним музикуванням школярів, зумовлені природою мистецької освіти та особливостями колективного музикування як форми творчої діяльності. Охарактеризовано сутнісні аспекти готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням школярів, які полягають в інтегративній єдності професійних знань, музично-виконавських і організаційно-комунікативних умінь, емоційно-ціннісного ставлення та творчої активності, що забезпечують здатність викладача цілісно, свідомо й результативно організувати, спрямовувати й розвивати процес колективного музикування учнів як засіб їх художньо-естетичного й особистісного становлення.

***Ключові слова:** готовність до керування колективним музикуванням школярів; майбутні вчителі музичного мистецтва; сутність та специфіка підготовки до керівництва колективним музикуванням.*

Вступ. Сучасна епоха ставить перед вищою освітою нові складні та надважливі завдання. На тлі загострення глобальних проблем суттєвих змін потребує вся стратегія діяльності людства. У формуванні нового типу практичного світогляду, яке постає найважливішою задачею не лише для політиків, мислителів, а й глобально для усього людства, ключову роль повинна відігравати сучасна освіта [1].

Стратегія розвитку мистецької освіти в сучасній Україні спрямована на формування творчо активної, ініціативної та самостійної особистості, що зумовлює необхідність якісного оновлення всіх рівнів освітньої системи. У державних нормативних документах, зокрема у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», підкреслюється, що студент має виступати активним суб'єктом освітнього процесу, здатним до самостійного мислення, саморозвитку та творчої діяльності. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває проблема наповнення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва суб'єктно-діяльнісним змістом. Отже, формування готовності до продуктивної фахової діяльності вимагає усвідомлення студентом власної ролі як активного суб'єкта творчо-педагогічної взаємодії, носія гуманістичних, соціально-етичних, моральних і професійних цінностей, що відповідають сучасним вимогам суспільства та педагогічної практики.

Таким чином, вища музично-педагогічна освіта повинна відповідати сучасним умовам та забезпечити ефективну підготовку майбутнього фахівця, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток та здатного плідно працювати, ефективно розвивати особистість учня.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва важливе місце серед різних напрямів формування активної, творчо зорієнтованої особистості займає формування готовності до керівництва колективним музикуванням школярів. Саме колективне музикування, являючись унікальною формою суспільної художньої свідомості, відображає духовно-культурні цінності минулого й сучасності, акумулює багатомісний досвід емоційно-естетичного розвитку людства та відкриває широкі можливості для самопізнання й самовираження особистості. Завдяки своїй інтегративній природі колективне музикування виступає потужним чинником впливу на духовний світ людини, сприяє розвитку її творчих здібностей, емоційної чутливості, морально-естетичних орієнтацій. Воно стимулює активне залучення до процесу художньої взаємодії, формує вміння співпрацювати, усвідомлювати значення колективної творчості. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва важливе місце серед різних напрямів формування активної, творчо зорієнтованої особистості займає формування готовності до керівництва колективним музикуванням школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, у наукових дослідженнях висвітлюються різноманітні питання методики та теорії організації колективної діяльності: як суб'єкта та об'єкта виховного процесу (Ю. Бохонкова, О. Кузнєцова, Л. Орбан-Лембрик, В. Третяченко та ін.); моделювання організації пізнавальної колективної діяльності (О. Киричук, Л. Мацко та ін.), механізму формування особистості у сфері діяльності (Г. Балл, Г. Костюк та ін.); формування готовності до керівництва навчальним колективом (А. Волинець, В. Андрієвська, О. Ярошенко та ін.); орієнтування уваги щодо встановлення міжособистісних творчих відносин у колективах, вирішення питань спілкування на засадах гуманізму, духовності, толерантності (М. Боришевський, О. Киричук та ін.); розвитку творчої індивідуальності у колективній діяльності (О. Ільченко, І. Волков, М. Савчин та ін.). Теоретичні положення сучасної педагогіки мистецтва, культурологічної освіти, становлення та перспектив науково-педагогічних шкіл відображені у наукових працях Н. Гуральник, І. Зязюна, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Хижної, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін.; питання підготовки студентів до творчої взаємодії з музичними навчальними колективами досліджували А. Авдієвський, А. Болгарський, В. Воеводін, В. Лабунець, О. Овчаренко, І. Парфентьєва, С. Сисоєва, В. Федоришин та ін..

Мета дослідження полягає у висвітленні сутнісних аспектів та специфіки процесу формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керування колективним музикуванням школярів.

Виклад основного матеріалу. Як підкреслюється у наукових дослідженнях, процес реформування системи професійної підготовки у світі спрямований на підвищення рівня готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, що стає провідним чинником удосконалення їхньої кваліфікації [2;4; 6;7].

Готовність до фахової діяльності є однією з ключових характеристик професійного становлення особистості, оскільки відображає рівень сформованості її професійно значущих якостей і здатність ефективно виконувати професійні функції [2].

Під поняттям «готовність» слід розуміти особливий психічний стан, який виявляється у наявності в особистості уявного образу структури певної діяльності та стійкої спрямованості її на здійснення цієї діяльності. Отже, готовність можна трактувати як інтегральне проявлення усіх підструктур особистості, що забезпечують її налаштованість на повне й успішне виконання професійних функцій викладача. У сучасній науці феномен готовності розглядається у взаємозв'язку з інтелектуальним, емоційним та волевим потенціалом особистості. Він визначається як якісний показник

рівня саморегуляції людини, що виявляється на різних рівнях її життєдіяльності – психічному, фізіологічному та соціальному [4].

У контексті музично-педагогічної освіти зазначені положення набувають особливої актуальності. Формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється через орієнтацію на творчо-виконавську підготовку студентів, яка сприяє розвитку їхньої художньо-інтерпретаційної активності, музично-педагогічного мислення та професійної самореалізації. Однією з найважливіших складових цієї готовності виступає здатність ефективно організовувати та керувати колективним музикуванням школярів, що є показником високого рівня професійної майстерності вчителя музичного мистецтва.

Розглядаючи готовність як активну внутрішню позицію особистості, варто наголосити, що вона передбачає здатність до інновацій і творчих змін у професійній діяльності. Тому сучасний процес формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до фахової роботи потребує впровадження новітніх педагогічних технологій, інноваційних методик навчання, використання інтерактивних форм взаємодії, а також глибокого оновлення змісту професійної підготовки. Отже, готовність до продуктивної фахової взаємодії з учнівським творчим колективом є ключовим чинником розвитку професійно значущих особистісних якостей студентів і, водночас, сутнісною характеристикою результативності їхньої професійної освіти у сфері музичного мистецтва.

Варто наголосити, що колективне музикування виступає не лише формою мистецької діяльності, а й універсальним способом духовного самовираження та спілкування. Воно відкриває шлях до виховання не просто слухача, а активного учасника культурного життя – учасника ансамблю, творчого колективу, ініціатора музичних подій у шкільному чи позашкільному середовищі. Сутність музикування полягає у безпосередній участі в процесі створення чи виконання музики, що робить його унікальним засобом художньо-естетичного розвитку. У сучасному освітньому просторі музикування має стати не лише навчальним завданням, а засобом самовираження, творчої самореалізації, невербального спілкування та самопізнання особистості. Як зазначав німецький музикант і педагог В. Вюнш, духовний досвід людства, зафіксований у музиці, може стати надбанням учнів лише тоді, коли вони самі беруть участь у її відтворенні. Саме тому активна виконавська діяльність є основою глибокого засвоєння музики як форми духовної культури [8].

Ефективність підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням залежить від створення гуманістично орієнтованого освітнього середовища, у якому враховуються інтелектуальні, емоційні та психологічні особливості студентів. Особистісно орієнтований підхід дає змогу активізувати внутрішній творчий потенціал, стимулювати самостійність мислення та художнє осмислення дійсності [3].

Продуктивна творча діяльність студентів не повинна оцінюватися лише за критеріями професійної майстерності. Вона має розглядатися як самодостатня форма творчості, що відображає процес становлення особистості майбутнього педагога-музиканта. Підготовка до керівництва колективним музикуванням школярів передбачає створення умов для вільного виявлення індивідуального стилю музичного спілкування, розвитку природної музикальності, формування внутрішнього світу й умінь самопізнання, а також підтримку спонтанних творчих проявів, які є запорукою гармонійного професійного зростання [5].

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням школярів зумовлюється специфікою мистецької освіти, головним змістом якої є засвоєння мистецтва як концентрованого виразу духовного досвіду людства. У цьому контексті процес навчання набуває особливого характеру, оскільки його сутність полягає не лише в оволодінні знаннями чи навичками, а у формуванні здатності до

глибокого художньо-естетичного переживання та творчого самовираження.

Важливою складовою цього процесу є взаємодія у системі «викладач – мистецький твір – студент», яка передбачає активне включення рефлексивних дій обох сторін. Таке спілкування ґрунтується на емоційно-ціннісному сприйнятті художніх образів і сприяє особистісному зростанню майбутнього викладача. На відміну від традиційного підходу, орієнтованого переважно на відтворення художнього змісту, сучасна мистецька освіта акцентує на міжсуб'єктній взаємодії, коли студент не просто сприймає твір, а вступає з ним у діалог, розкриваючи власний творчий потенціал.

Роль міжсуб'єктної взаємодії у формуванні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керування колективним музикуванням школярів є надзвичайно важливою, адже саме вона забезпечує розвиток педагогічної, комунікативної, емоційно-ціннісної та художньо-інтерпретаційної сфер особистості майбутнього вчителя. Передусім, міжсуб'єктна взаємодія у процесі диригентсько-хорової, вокально-ансамблевої чи інструментально-ансамблевої діяльності виступає основою для формування партнерських відносин між учасниками музичного колективу. Така взаємодія передбачає не лише передачу знань та навичок, а й активний обмін смислами, емоціями, творчими ідеями, що сприяє становленню вчителя як суб'єкта педагогічної співпраці, здатного організовувати навчальний процес на засадах діалогу, співтворчості та взаємоповаги.

Таким чином, міжсуб'єктна взаємодія виступає системоутворювальним чинником у формуванні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керування колективним музикуванням. Вона забезпечує інтеграцію професійних знань, комунікативних умінь і духовно-ціннісних орієнтацій, формує педагогічну культуру взаєморозуміння та співтворчості, без якої неможливо досягти високого рівня художньо-педагогічного впливу на учнівський колектив.

Отже, однією з ключових умов ефективності процесу керування колективним музикуванням учнів є здатність майбутнього вчителя до діалогічної взаємодії в системі «вчитель – твір мистецтва – учні». Цей діалог здійснюється не лише вербально, а передусім мовою самого мистецтва – через образи, інтонації, емоційні стани, що адекватно передають почуття й думки, викликані художнім твором. Саме таке духовно-естетичне спілкування формує основу педагогічної майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва, здатного керувати колективним музикуванням школярів як процесом творчої співпраці та духовного зростання.

Таким чином, формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням школярів має свою специфіку, зумовлену природою мистецької освіти та особливостями колективного музикування як форми творчої діяльності. Основними особливостями цього процесу, на наше переконання, є:

– художньо-творчий характер навчання (освітній процес будується на засвоєнні художніх цінностей через емоційно-естетичне переживання та творче відтворення музики);

– міжсуб'єктна взаємодія (формування готовності відбувається в діалогічному полі, де кожен учасник є активним суб'єктом творчого процесу. Такий підхід забезпечує розвиток комунікативних, емпатійних і організаторських якостей, необхідних для подальшої роботи з дитячим колективом);

– інтеграція музично-виконавських і педагогічних компетентностей (студент має засвоїти основи диригування, ансамблевого музикування, методику репетиційної роботи, принципи художнього керівництва);

– розвиток рефлексивності та саморегуляції (майбутній учитель повинен усвідомлювати власні емоційні стани, оцінювати ефективність педагогічних дій, прогнозувати результат колективної діяльності);

– гуманістичне спрямування освітнього процесу (формування готовності ґрунтується на принципах поваги до особистості учня, підтримки його творчої свободи та емоційного розвитку. У центрі педагогічної взаємодії – дитина як носій творчого потенціалу, а не

пасивний виконавець).

Готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням – це цілісний інтегрований стан особистості, який поєднує мотиваційно-ціннісну, когнітивну, операційно-діяльну та рефлексивну складові. Сутність її виявляється у здатності викладача:

– усвідомлювати мету і значення колективного музикування в розвитку особистості учнів;

– володіти знаннями про специфіку ансамблевої, хорової, оркестрової діяльності школярів;

– уміти організувати та спрямовувати музичний колектив, забезпечуючи психологічну комфортність і творчу атмосферу;

– стимулювати творчу ініціативу, комунікативну активність та емоційне залучення учнів;

– здійснювати художньо-інтерпретаційну діяльність, керуючись принципами педагогіки співпраці й діалогічної взаємодії.

Висновок. Готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва колективним музикуванням школярів являє собою складне, інтегроване утворення, що охоплює систему професійних знань, виконавських і організаційно-комунікативних умінь, практичних навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій, рефлексивних якостей і професійних компетентностей. Вона забезпечує здатність педагога ефективно здійснювати художньо-педагогічне керівництво дитячим музичним колективом, гармонійно поєднуючи творчість, педагогічну майстерність і емоційну чутливість. Специфіка формування такої готовності зумовлена мистецькою природою музичної освіти, що потребує поєднання інтелектуальної, естетичної, комунікативної та емоційної сфер особистості, а також особливостями колективного музикування як форми спільної творчої діяльності, у якій взаємодія, співпереживання й творче самовираження є провідними чинниками успіху. Сутність готовності полягає в цілісному поєднанні професійних, особистісних і творчих компонентів, які дозволяють майбутньому вчителю музичного мистецтва усвідомлено, компетентно й результативно організувати, спрямовувати та розвивати процес колективного музикування учнів як важливий засіб їх художньо-естетичного, духовного й особистісного становлення.

Л і т е р а т у р а :

1. Андрущенко, В. П. (2004). Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. Знання України.
2. Байбекова, Н. (2013). Формування готовності майбутніх психологів до консультативної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету, (Ч. 3), С.22–27.
3. Бех І.Д.(1998). Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. К.: ІЗМН.
4. Линенко, А. Ф. (2017). Матеріали міжнародної наукової конференції «Психолого-педагогічні засади професійного становлення майбутнього вчителя». ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.
5. Рейзенкінд, Т. Й. (2006). Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педагогічному університеті. Кривий Ріг. Видавничий дім.
6. Kotarbinsky, T. (1965). Traktat o dobrej robocie. Warsaw.
7. Ruzkowski, J., Gornics, E., & Zurek, M. (2004). Leksykon integracji europejskiej. Wydawnictwo Naukowe PWN.
8. Из пісні – слово. (n.d.). Дитина Вальдорф. Отримано з <https://dytnawaldorf.com.ua/articles-list/iz-pesni-slovo/>

R e f e r e n c e s :

1. Andrushchenko, V. P. (2004). Reflections on education: Articles, essays, interviews. Knowledge of Ukraine.
2. Baibekova, N. (2013). Formation of readiness of future psychologists for consulting work in higher pedagogical educational institutions. Collection of Scientific Works of Uman State Pedagogical University, (Part 3), 22–27.
3. Bekh, I. D. (1998). Personality-oriented education: Scientific and methodological manual. Kyiv: IZMN. [in

- Ukrainian].
4. Linenko, A. F. (2017). Materials of the international scientific conference "Psychological and pedagogical principles of professional development of a future teacher." PNPu named after K. D. Ushinsky.
 5. Reizenkind, T. Y. (2006). Didactic foundations of professional training of a music teacher in a pedagogical university. Kryvyi Rih Publishing House.
 6. Kotarbinsky, T. (1965). Traktat o dobrej robocie. Warsaw.
 7. Ruzzkowski, J., Gornics, E., & Zurek, M. (2004). Leksykon integracji europejskiej. Wydawnictwo Naukowe PWN.
 8. Dytna Waldorf. Retrieved from <https://dytnawaldorf.com.ua/articles-list/iz-pesni-slovo/>

Iryna Khomych. Features of the formation of readiness of future teachers of music to lead collective music making of schoolchildren: essence and specificity.

The article highlights the specifics and essential aspects of the process of forming the readiness of future music teachers to lead collective music making of schoolchildren.

Based on the analysis and generalization of the above sources, students' readiness to lead collective music making is defined as an integrative professional and personal quality that reflects the ability, motivational attitude, and practical ability of a future teacher to organize, direct, and creatively coordinate the process of students' joint music making.

Readiness combines a complex of knowledge, abilities, skills, professional competencies, emotional and value attitudes, and reflective qualities that ensure effective artistic and pedagogical leadership of a children's musical group.

The specifics of forming students' readiness to lead collective music-making among schoolchildren are determined by the nature of art education and the peculiarities of collective music-making as a form of creative activity.

The essence of the readiness of future music teachers to lead the collective music-making of schoolchildren lies in the integrative unity of professional knowledge, musical-performing and organizational-communicative skills, emotional-value attitude and creative activity, which ensure the teacher's ability to holistically, consciously and effectively organize, direct and develop the process of students' collective music-making as a means of their artistic, aesthetic and personal development.

Keywords: *readiness to manage collective music making of schoolchildren; future teachers of music; essence and specificity of training to manage collective music making.*